ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК: 347.91/.95
DOI: https://doi.org/ 10.18524/2411-2054.2018.31.143450

І. Е. Берестова, канд. юрид. наук, доцент, Заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової роботи
Національної академії внутрішніх справ
Солом'янська площа, 1, Київ, 03035, Україна

ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Стаття присвячена дослідженню значення публічного інтересу у принципі пропорційності в цивільному судочинстві. Доведено, що врахування публічного інтересу є обов'язковим при оцінці суддею справедливого (розумного) балансу в питанні втручання держави у мирне володіння майном, права власності, свободу слова тощо. При цьому обґрунтовується, що суддя завжди має співставляти, порівнювати (враховувати) наявність приватного інтересу. Публічний інтерес в цивільному судочинстві обов'язково має враховуватися суддею у тих справах, фактичні обставини яких це вимагають.

Ключові слова: цивільне судочинство, принцип пропорційності, публічний інтерес, баланс інтересів, втручання у мирне володіння майном, предмет судового захисту.

Постановка проблеми. Правильний і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ в Україні здійснюється з метою ефективного захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч.1 ст. 2 ЦПК України в редакції 3.10.2017).

Аналіз цієї норми свідчить, що об'єктом захисту в цивільному процесі є права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб, а також держави. При цьому вказаний процесуальний закон, закріплюючи інтерес як об'єкт судового захисту не конкретизує, який саме інтерес підлягає правовому захисту: загалом охоронюваний законом, законний, або приватний, публічний чи суспільний інтерес. Тобто термін «публічний інтерес» безпосередньо не використовується законодавцем при перерахуванні об'єктів захисту цивільного процесу. Разом з тим, законодавець все ж таки вказує на публічний інтерес у змісті ЦПК України (в редакції 3.10.2017).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми принципу пропорційності у цивільному судочинстві періодично були предметом наукової уваги під різними кутами дослідження і розв'язання проблем з боку вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: С. С. Алексєєва, І. В. Венедіктової, К. В. Гусарова, Ю.О. Євтушок, О. С. Захарової, В. В. Комарова, Д. Д. Луспеника, П. М. Рабіновича, Я. М. Романюка, М. В. Савчина, А. О. Селіванова, С. В. Шевчука та ін. Утім роль й значення публічного інтересу при застосуванні принципу пропорційності не було предметом безпосередньої наукової уваги, особливо в умовах реформу-

© І. Е. Берестова, 2018

вання цивільного процесуального законодавства, що і обумовлює актуальність цієї наукової публікації та потребу заповнити наведену наукову прогалину.

Метою цієї статті є розкриття значення публічного інтересу при застосуванні нової засади цивільного процесуального законодавства – принципу пропорційності та дослідження специфіки публічного інтересу під час розгляду конкретної цивільної справи суддею.

Виклад основного матеріалу. Категорія «публічний інтерес» передусім використовується законодавцем як складова принципу пропорційності і критерій для його застосування. Зауважимо, що принцип співмірності є національною модифікацією європейського принципу пропорційності [10, с. 166]. Тобто, категорія «публічний інтерес» у цивільному процесуальному законодавстві передусім має істотний вплив на розвиток розгляду судом спірних відносин в частині дотримання відповідного балансу при вирішенні цивільної справи.

Аналіз цієї норми свідчить, що об'єктом захисту в цивільному процесі є права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб, а також держави. При цьому вказаний процесуальний закон, закріплюючи інтерес як об'єкт судового захисту не конкретизує, який саме інтерес підлягає правовому захисту: загалом охоронюваний законом, законний, або приватний, публічний чи суспільний інтерес. Тобто термін «публічний інтерес» безпосередньо не використовується законодавцем при перерахуванні об'єктів захисту цивільного процесу. Разом з тим, законодавець все ж таки вказує на публічний інтерес у змісті ЦПК України (в редакції 3.10.2017). Публічний інтерес яскраво реалізується в регулятивних відносинах, серед іншого як критерій (не універсальний) поділу права на приватне і публічне, однак складніше виокремити його прояв у цивільних процесуальних відносинах. Йдеться про сутність, форми і специфіку прояву публічного інтересу в цивільних процесуальних відносинах під час здійснення права особи на судовий захист.

Сформуємо декілька гіпотез стосовно прояву публічного інтересу та його варіантів (видів, форм, складових тощо) в цивільному процесуальному праві, оскільки прояв публічного інтересу тут не є однозначним.

На наш погляд, публічний інтерес сприяє реалізації права особи на судовий захист, адже саме він, як гарантований і санкціонований правом інтерес, перебуває в залежності від реалізації права на судовий захист як передумова останнього. Отже, у найширшому розумінні, реалізація права на судовий захист – це прояв публічного інтересу, що, на думку І. В. Решетнікової, узгоджується із зарубіжним досвідом захисту суспільних інтересів у США, під яким спочатку розуміли право на реальну процесуальну рівність сторін у процесі та ефективний судовий захист економічно і соціально слабкої сторони [17, с. 161].

Так, однією із ключових новел ЦПК України (в редакції 3.10.2017) є закріплення принципу пропорційності, імплементованого із практики діяльності ЄСПЛ: «Суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними і публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями тощо» (ст. 11).

Аналіз цієї норми вказує, що забезпечення розумного балансу між публічними і приватними інтересами як складова принципу пропорційності займає важливе місце, враховуючи, передусім, нормативне розташування складових цього принципу – одразу після врахування суддею завдань цивільного судочинства при розгляді справи. Тож, публічний інтерес в цивільному судочинстві обов'язково має враховуватися суддею у тих справах, фактичні обставини яких це вимагають. При цьому суддя завжди має співставляти, порівнювати (враховувати) наявність приватного інтересу і відшукувати *розумний баланс* цих інтересів.

З цього приводу С. П. Погребняк справедливо зауважує, що принцип пропорційності ґрунтується на конституційних принципах правової держави і верховенства права (ст. ст. 1, 8 Конституції України) і може бути визначений як загальний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чиї права обмежуються [13, с. 333].

С. В. Шевчук констатує, що вважається, *що принцип* пропорційності *(Verhaeltnismaessigkeit)* походить з німецького права та, насамперед, використовується Конституційним судом ФРН для визначення відповідності законодавства та інших правових актів держави конституційним нормам, цінностям та принципам. Хоча цей принцип прямо не закріплений в Основному Законі ФРН 1949 року, тобто він не є позитивною конституційною нормою, Конституційний суд ФРН «вивів» його з кодифікації прусського права XVIII ст., коли Кодекс публічного права уповноважував адміністрацію застосовувати *тільки необхідні* засоби для забезпечення громадського порядку, спокою та безпеки. Державна влада може накладати тільки ті обов'язки, які є необхідними для досягнення суспільної мети [28, с. 687]. Принцип пропорційності можна сформулювати й у такому вигляді: обмеження можуть бути покладені на особу правовим актом держави тільки у тій мірі, яка необхідна для досягнення певної легітимної та суспільно *необхідної визначеної мети* [20, с. 320].

Р. А. Майданик з цього приводу зауважує, що «сучасне ліберальне праворозуміння застосоване на ідеях співробітництва і досягнення балансу протилежних … інтересів. Воно характеризується розумінням правозастосування як процесу співмірювання протилежних інтересів і забезпечення їх балансу на засадах партнерства, підвищення соціальної ефективності правових норм за допомогою надійних правових інститутів. Дотримання принципу пропорційності вимагає справедливого балансу між загальними інтересами всього суспільства і вимогами захисту фундаментальних прав приватних осіб [9, с. 75-76].

І. В. Венедіктова, розглядаючи співвідношення приватних і публічних інтересів, зазначає про їх узгодження і встановлення балансу і обґрунтовує, що критерії встановлення такого балансу, як і дисбалансу цих інтересів, не тільки не визначені в законодавстві, але й недостатньо вивчені в літературі [2, с. 99]. Однак ці критерії «можуть міститися не у сфері права, їх обсяг і зміст є неоднаковими до кожного конкретного випадку» [1, с. 37; 8, с. 89-90; 3, с. 49].

І. С. Ярошенко, аналізуючи наведений погляд Р. А. Майданика, підкреслює, що автор не протиставляє державу і приватну особу, а вказує на необхідність партнерства для задоволення протилежних по суті інтересів, констатує, що таким

чином пропорційність набуває більш глибокого змісту і у підсумку робить висновок, що саме таке розуміння є прийнятним для цивільного процесуального права [22, с. 22], у зв'язку з чим вчена доходить висновку, що визначальним елементом принципу пропорційності фахівці вважають саме забезпечення балансу приватного і публічного інтересів [22, с. 22].

Примітною видається думка С. В. Шевчука з посиланням на позицію професора Д. Шварца, в частині аналізу німецького прецедентного права, визначає такі складові цього принципу: 1) відповідність – державні повноваження повинні реалізовуватися у спосіб, що максимально прилаштований для досягнення цілі, яка передбачається та для досягнення якої це повноваження було надано; 2) необхідність – реалізація державного повноваження повинно бути необхідним для досягнення відповідної цілі; 3) пропорційність у вузькому сенсі – реалізація державного повноваження не повинна покладати непосильний тягар або спричиняти шкоду іншим легітимним інтересам, що є диспропорційним, незважаючи на важливість досягнення цілі [28, с. 687]. У частині 3 статті 14 Основного Закону ФРН прямо передбачена можливість застосування принципу пропорційності при визначенні обмежень на право власності: «Відчуження власності допускається тільки в цілях загального блага. Відшкодування визначається на підставі справедливого врахування інтересів суспільства та зацікавлених осіб» [20, с. 317].

Принцип пропорційності (як необхідна вимога та умова правообмеження в контексті співставлення із загальними інтересами) [6, с. 50] прямо і опосередковано закріплений у низці міжнародно-правових документів, зокрема: у Хартії основоположних прав Європейського Союзу, яка офіційно схвалена у грудні 2000 року, в якій поряд із закріпленням широкої палітри прав та свобод, водночас допускається можливість їх обмежень, за умови, що такі обмеження мають бути передбачені нормами права/закону; повинні не порушувати саму сутність таких прав і свобод, та бути підпорядковані принципу пропорційності, тобто, такі обмеження можуть бути запроваджені, лише якщо вони є необхідними та справді відповідають цілям загального інтересу, визнаного Союзом, або потребі захисту прав і свобод інших [4, с. 1249-1254].

Також принцип пропорційності не є новим для цивільного процесу Європейського Союзу, проте визначається його дещо інший аспект. Так, у ст. 7 Європейської процедури вирішення дрібних спорів зазначено, що «багато держав-членів запровадили спрощені процедури цивільного судочинства для вирішення дрібних спорів, оскільки витрати, пов'язані із розглядом цих справ, повинні бути пропорційними розміру позовних вимог [5, с. 144; 22, с. 22].

Утім, більшість міжнародних документів правозахисної сфери регулювання, прямо не закріплюють принцип пропорційності, зокрема: Конвенція [7, с. 270] (ст. ст. 8, 9, 10, 11, 17, 18) та відповідні протоколи до неї (Перший Протокол від 20 березня 1952 року [14], Протокол № 4 від 16 вересня 1963 року [15]); Міжнародний пакт про економічні соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року [12] (ст. 8); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [11] (ст. ст. 12, 18, 19, 21, 22) [6, с. 50].

Ю. О. Євтушок з цього приводу вірно підкреслює, що принцип пропорційності тлумачиться ЄСПЛ в світлі Конвенції та відповідних протоколів до неї, що передусім робить його обов'язковим для тих держав, які підписали Конвен-

цію. Вчена констатує багатоманітність напрямів застосування ЄСПЛ згаданого принципу із посиланням на існуючі у юридичній літературі підходи, що такий принцип використовується як для визначення правомірності обмеження різних конвенційних прав і свобод (які можуть бути обмежені) у конкретній правовій ситуації, так і для – меж свободи розсуду держави, та виконання нею її позитивного обов'язку щодо забезпечення належної та ефективної реалізації прав і свобод [16, с. 25−30; 6, с. 51].

Розглянемо більш детально прояв публічного інтересу під час втручання держави у мирне володіння майном (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції) при застосуванні принципу пропорційності у практиці ЄСПЛ, що ратифікований Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР [14] і виходячи із ч. 1 ст. 9 Конституції України, ст. 10 ЦК України – застосовується судами України як частина національного законодавства.

Так, відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції «*кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів*».

Сучасний український цивіліст і Голова ВСУ у відставці Я. М. Романюк зауважує, що із згаданих положень випливає, що право власності не є абсолютним, потребує регулювання з боку держави та може підлягати обмеженню. Це означає, що держава в особі її уповноважених органів вправі вживати певних заходів втручання в право власності, в тому числі позбавляти громадян власності. Проте в таких діях держава повинна дотримуватися усталених принципів дозволеного правомірного втручання [18, с. 386].

У зв'язку з чим згаданий цивіліст звертається до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції й сталої практики ЄСПЛ, передусім до рішень у справах Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року та «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року, і вірно наголошує на наявності трьох правил, які у своїй сукупності та ієрархічності формують засади мирного володіння майном та динаміки його існування (враховуючи повноваження держави контролювати використання такого майна). Я. М. Романюк зауважує, що перше правило має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном; друге стосується позбавлення майна і визначає певні умови для визнання правомірним втручання у право на мирне володіння майном; третє визнає за державами право контролювати використання майна за наявності певних умов для цього. При цьому він підкреслює ієрархічність та послідовність дії цих правил під час застосування принципу правозастосування і наголошує, що зазначені правила не застосовуються окремо, вони мають тлумачитися у світлі загального принципу першого правила, але друге та третє правило стосуються трьох найважливіших суверенних повноважень держави: права вилучати власність у суспільних інтересах, регулювати використання власності та встановлювати систему оподаткування [18, с. 387].

Такі критерії належним чином відображені у низці рішень ЄСПЛ, зокрема у справах: «Ґласс проти Сполученого Королівства» від 9 березня 2004 року, «Спорронґ і Льоннрот проти Швеції» від 23 вересня 1982 року, «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року, «Колишній король Греції та інші проти Греції» від 23 листопада 2000 року, «Де Вільде, Оомс і Вертеп проти Бельгії» від 18 червня 1971 року, «Трегубенко проти України» від 2 листопада 2004 року, «Булвес» АД проти Болгарії» від 22 січня 2009 року, «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 року, «Сєрков проти України» від 7 липня 2011 року, «East/West Alliance Limited» проти України» від 23 січня 2014 року) тощо [18, с. 387]. Оцінка таких критеріїв ЄСПЛ відбувається на предмет сумісності заходу втручання у право особи на мирне володіння майном із гарантіями статті 1 Першого протоколу у їх сукупності: чи є втручання законним; чи переслідує воно «суспільний», «публічний» інтерес; чи є такий захід (втручання у право на мирне володіння майном) пропорційним визначеним цілям. Якщо хоча б одного критерію не буде додержано, стала практика ЄСПЛ свідчить про необґрунтоване втручання державою у мирне володіння майном [18, с. 387].

Я. М. Романюк пише, що втручання держави у право власності особи є виправданим, якщо воно здійснюється з метою задоволення «суспільного», «публічного» інтересу, при визначенні якого ЄСПЛ надає державам право користуватися «значною свободою (полем) розсуду». Втручання держави у право на мирне володіння майном може бути виправдане за наявності об'єктивної необхідності у формі суспільного, публічного, загального інтересу, який може включати інтерес держави, окремих регіонів, громад чи сфер людської діяльності [18, с. 389]. При цьому ЄСПЛ дотримується думки, що національні органи влади краще знають потреби свого суспільства, а тому в питанні оцінки «суспільного інтересу» вони перебувають у вигіднішому становищі, ніж міжнародний суддя. Саме національні органи влади мають здійснювати первісну оцінку існування проблеми, що становить суспільний інтерес, яка б вимагала таких заходів, як втручання у право власності. Більше того, ЄСПЛ визнає, що поняття «суспільний інтерес» обов'язково має широке значення (див. рішення у справі «Колишній король Греції та інші проти Греції» від 23 листопада 2000 року). Нагляд ЄСПЛ у цій частині обмежується лише випадками зловживання владою та явного свавілля (наприклад, згадані рішення у справах «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства», «Колишній король Греції та інші проти Греції») [18, с. 389].

Таким чином, на певних засадах, які у своїй сукупності створюють специфічний стандарт у вигляді сукупності елементів: 1) відповідність оскаржуваного втручання суспільній потребі нагального характеру; 2) дотримання пропорційності між легітимною метою, яка досягається при втручанні і власне втручанням; 3) відповідне та достатнє обґрунтування, яке надається певними національними органами державної влади для виправдання втручання.

Для виправдання втручання держава повинна довести існування на момент такого втручання нагальної суспільної потреби. Наприклад, англійськими судами було застосовано відмінний від сформованої практики ЄСПЛ стандарт (до прийняття Акта про права людини), відповідно до якого необхідно доведення, що орган державної влади (у цій справі — секретар з внутрішніх справ) міг розумно передбачити існування «нагальної суспільної мети» для обмеження свободи

вираження [27]. В іншій справі Handyside v. United Kingdom (1976) від 7 грудня 1976 р. ЄСПЛ визначив потребу доведення існування нагальної суспільної потреби на момент втручання як достатньо важливу, що переважує публічний інтерес у забезпеченні свободи вираження поглядів і думки. Відповідно до сталої практики ЄСПЛ держави-учасниці користуються певним полем розсуду, яке надає їм певну дискрецію, яка не підлягає нагляду з боку ЄСПЛ [23, с. 31].

Отже, ЄСПЛ за допомогою принципу пропорційності встановлює виправданість втручання національних судових органів у приватне право особи у конкретній ситуації, застосовуючи цей принцип як інструмент контролю за межами дискреційних повноважень цих органів. У такому напрямку принцип пропорційності часто використовується ЄСПЛ для захисту різних конвенційних прав та свобод (наприклад, право на повагу до майна, свободи поглядів і думки, совісті та релігії тощо) від дискреційних повноважень судових органів щодо застосування ними різних заходів юридичного впливу (наприклад, конфіскації майна, кримінальної відповідальності тощо). При цьому пропорційність заходів оцінюється в світлі конкретної ситуації, зокрема, з огляду на обґрунтованість відповідного судового рішення [6, с. 50].

Стосовно права власності, то принцип «пропорційності» передбачає, що втручання у це право, навіть якщо воно здійснюється згідно з національним законодавством і в інтересах суспільства, розглядатиметься як порушення статті 1 Першого протоколу, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання. «Справедлива рівновага» передбачає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між метою, що передбачається для досягнення, та засобами, які використовуються. Необхідний баланс не буде дотриманий, якщо особа несе «індивідуальний і надмірний тягар». Тобто порушення статті 1 Першого протоколу становить не саме по собі обмеження прав особи, а наявний істотний дисбаланс між заходами, вжитими для забезпечення загальних інтересів суспільства, та потребою захищати право особи на мирне володіння своїм майном (див. рішення у справі «East/West Alliance Limited» проти України» від 23 січня 2014 року) [18, с. 390].

С. В. Шевчук, розглядаючи принцип пропорційності як один із основних критеріїв до самообмеження судової правотворчості, констатує, що у найбільш загальному вигляді принцип пропорційності вимагає, щоб вжитий захід був пропорційний меті, що ним переслідується [20, с. 209]. Даний загальний принцип права походить з принципу верховенства права та загалом із концепції ліберальної демократичної держави, і спрямований на захист прав та інтересів громадян *vis-a-vis* державної влади, вимагаючи, аби регуляторне втручання відповідало своїй меті [19; 21; 30; 31]. І далі зазначений конституціоналіст і діючий Голова КСУ зауважує, що сутність принципу пропорційності була досить вдало викладена Верховним судом Канади у справі *Oakes:* «По-перше, вжитий захід повинен бути чітко розроблений для досягнення даної мети. Він не повинен бути свавільним, несправедливим або таким, що базується на нераціональних міркуваннях. Іншими словами, він має бути раціонально пов'язаний із метою. По-друге, засоби, навіть якщо раціонально пов'язані з метою ... повинні, наскільки це можливо, менше обмежувати право або свободу. По-третє, має існувати співвідношення пропорцій-

ності між наслідками або дією заходу ... та метою, яка була визнана «достатньо важливою» [26, с. 103, 139].

Таким чином, принцип пропорційності включає такі послідовні елементи: 1) наявність чіткого та прямого зв'язку між обмеженням та метою, що переслідується; 2) найменш можливе обмеження свободи, тобто визначення того, чи існують інші заходи, які є менш обтяжливими для такої свободи; 3) наслідки заходу, який обмежує або втручається у здійснення свободи, не повинні надмірно обмежувати свободу і досягати мету, що переслідується. Недотримання будь-якого з цих елементів тягне визнання непропорційності обмеження або втручання у свободу вираження [20, с. 209].

Висновки. Підсумовуючи викладене зауважимо, що публічний інтерес яскраво реалізується в регулятивних відносинах, серед іншого як критерій (не універсальний) поділу права на приватне і публічне, однак складніше виокремити його прояв у цивільних процесуальних відносинах. Йдеться про сутність, форми і специфіку прояву публічного інтересу в цивільних процесуальних відносинах під час здійснення права особи на судовий захист.

Публічний інтерес має істотне значення при реалізації принципу пропорційності, оскільки саме він, разом із приватним інтересом, створюють засади для оцінки суддею справедливого (розумного) балансу в питанні втручання держави у мирне володіння майном, права власності, свободу слова тощо, а також інші обставин, які мають юридичне значення для розгляду цивільної справи.

Прояв публічного права у цивільному процесуальному праві розглядається, принаймні, з таких аспектів: 1) як складова принципу пропорційності у цивільному судочинстві, який впливає на порядок здійснення провадження у справі; 2) як критерій, який має враховувати суддя під час розгляду цивільної справи, коли аналізує фактичні обставини справи і здійснює підбір нормативної бази, на підставі якої він вирішуватиме цю справу (процедурна складова аналізу попереднього аспекту); 3) як можливий безпосередній предмет судового захисту в цивільному судочинстві; 4) як мета, яку прагнуть досягнути сторони, захищаючи власне суб'єктивне цивільне право, порушення якого пов'язане із певною масовістю; 5) як правова мета, яку досягає у процесі діяльності суд.

Забезпечення розумного балансу між публічними і приватними інтересами як складова принципу пропорційності займає важливе місце, враховуючи, передусім, нормативне розташування складових цього принципу – одразу після врахування суддею завдань цивільного судочинства при розгляді справи. Тож, публічний інтерес в цивільному судочинстві обов'язково має враховуватися суддею у тих справах, фактичні обставини яких це вимагають. При цьому суддя завжди має співставляти, порівнювати (враховувати) наявність приватного інтересу і відшукувати *розумний баланс* цих інтересів.

Стосовно права власності, то принцип «пропорційності» передбачає, що втручання у це право, навіть якщо воно здійснюється згідно з національним законодавством і в інтересах суспільства, розглядатиметься як порушення статті 1 Першого протоколу, якщо не було дотримано справедливої рівноваги (балансу) між інтересами держави (суспільства), пов'язаними з втручанням, та інтересами особи, яка так чи інакше страждає від втручання. «Справедлива рівновага» передбачає наявність розумного співвідношення (обґрунтованої пропорційності) між

метою, що передбачається для досягнення, та засобами, які використовуються. Необхідний баланс не буде дотриманий, якщо особа несе «індивідуальний і надмірний тягар».

Список літератури

1. Васильева С. В. Отражение публичных и частных интересов в решениях Конституционного Суда Российской Федерации. Интерес в публичном и частном праве : сб. ст. М., 2002. С. 36-44.
2. Венедіктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві : дис. … д-ра юрид. наук. Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2013., 430 с.
3. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2004. 631 с.
4. Головатий С. Верховенство права : монографія ; у 3 кн. / С. Головатий. – К. : Фенікс, 2006. – Книга 2. Верховенство права: від доктрини до принципу. – с. 625–1276.
5. Європейська процедура вирішення дрібних спорів (Регламент ЄС) № 861/2007 Європейського парламенту та Ради від 11 липня 2007 р. про запровадження Європейської процедури вирішення дрібних спорів. // Ізарова І.О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу: перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів. Частина 1. / Ізарова І. О. ; пер. З англ.. І. О. Ізарової, А. В. Сизової. Київ. : ДАкор, 2016. 308 с.
6. Євтушок Ю. О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права. Дис….канд. юрид. наук. К. 2015. 214 с. С. 51.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13; № 32.
8. Курбатов А. Я. Сочетание частных и публичных интересов при правовом регулировании предпринимательской деятельности. М., 2001. 212 с. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ. Алерта, 2016. 226 с.
9. Максимов И. В. «Соразмерность» как общеправовая категория. Вестник Саратовской государственной академии. № 2.(84). 2012. С. 163–169.
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Юридичний вісник України. – 2000. – № 49.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2002. – № 2.
12. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : дис. … д-ра юрид. наук. : 12.00.01. Харків. 2009. 433 с.
13. Протокол № 1 до Конвенції про захист прав і основоположних собод людини. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_535.
14. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 16 вересня 1963 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2373.
15. Рабінович С. П. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини). Академія правових наук України ; НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. Л. : Астрон, 2004. 171 с. (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 5).
16. Решетникова И. В. Доказательственное право Англии и США. Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1997. С. 161.
17. Романюк Я. М. Проблеми застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України. Дис… докт. юрид. наук. К. 2017. 518 с.
18. C. Pichera1 and A.D. Olinga. La theorie de la marge d'appreciation dans la jurisprudence recente de la Cour europeenne des droits de I'homme (1995).

19. Шевчук С. В. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К. : Реферат, 2007. 640 с.
20. Шевчук С. Порівняльне прецеденте право з прав людини. К. 2002. 344 с.
21. Ярошенко І. Принцип пропорційності у цивільному процесуальному праві: забезпечення балансу публічного і приватного інтересів. Право України. 2017. № 8. С. 21-25.
22. Emiliou N. The Principle of Proportionality in European Law: A Comparative Study. London: Kluwer Law International, 1996.
23. Handyside v. United Kingdom (1976) from 7 December 1976. Сайт. https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57499&filename=001.
24. Jacobs, The «Limitation Clauses» of the European Convention on Human Rights // The Limitation Of Human Rights In Comparative Constitutional Law / Armand L. C, De Mestral et al., ed. — Cowansville, Qc: Les Editions Yvon Blais Inc., 1986. – P. 31.
25. R. v. Oakes II Supreme Court Reports. 1986. Vol. 1. P. 103., 139.
26. Regina v. Secretary of State for the Home Dep't ex parte Brind, [1990] 2 W.L.R. 787, 803 (C.A. 1989) (per Donaldson, M.R.).
27. Schwarze J. European Administrative Law. London: Sweet and Maxwell, 1992. P. 687.
28. Tridimas T. The General Principles of EC Law Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 89.
29. Tridimas T. The Principle of Proportionality in Community Law: From the Rule of Law to Market Integration // The Irish Jurist. 1996. Vol. 31. P. 83.

Стаття надійшла 17.09.2018 р.

И. Э. Берестовая, канд. юрид. наук, доцент, Заслуженный юрист Украины,
ведущий научный сотрудник отдела организации научной работы
Национальной академии внутренних дел
Соломенская площадь, 1, Киев, 03035, Украина

ЗНАЧЕНИЕ ПУБЛИЧНЫХ ИНТЕРЕСОВ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ПРИНЦИПА ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРАВЕ

Резюме

Статья посвящена исследованию значения публичного интереса в принципе пропорциональности при совершении гражданского судопроизводства. Доказано, что обеспечение разумного баланса между публичными и частными интересами как составляющая принципа пропорциональности занимает важное место при поиске судьей разумного баланса этих интересов. При этом судья обязан всегда сопоставлять, сравнивать (учитывать) наличие частного интереса. Сформировано заключение, что учитывание публичного интереса является обязательным при оценке судьей справедливого (разумного) баланса в вопросе вмешательства государства в мирное владение имуществом, права собственности, свободу слова и тому подобное.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, принцип пропорциональности, публичный интерес, баланс интересов, вмешательство в мирное владение имуществом, предмет судебной защиты.

I. E. Berestova, Ph.D, Associate Professor,
the Honored Lawyer of Ukraine
the Leading Researcher of National Academy of Internal Affairs
Solomenskaya Square, 1, Kyiv, 03035, Ukraine

VALUE OF PUBLIC INTEREST IN APPLICATION OF PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN CIVIL PROCESS LAW

Summary

The article is devoted to the study of the importance of public interest in the principle of proportionality in the performance of civil proceedings. It is proved that ensuring a reasonable balance between public and private interests as a component of the principle of proportionality occupies an important place in finding a reasonable balance of these interests by the judge. At the same time, the judge must always compare, compare (take into account) the presence of private interest. The conclusion was drawn that the consideration of public interest is mandatory in the judge's assessment of a fair (reasonable) balance in the issue of state interference in the peaceful possession of property, property rights, freedom of speech and other.

Key words: civil legal proceedings, proportionality principle, public interest, balance of interests, interference in peaceful possession of property, subject of judicial protection.